

*"Och svensken han låg för Köpenhamn.
Allt Danmark hade han inne.
Hans kung han svor vid Guds heliga namn:
Den staden också vi vinne.
Menskan hon spår, men Gud han rår
Och ej som man vill det alltid går.*

*Han samlade ihop sina hövitsmän.
Och som de sutto kring bordet.
Den staden ta vi med stormning än,
så till dem ställde han ordet.
Menskan hon spår, osv.*

*När midnattsklockan i morgon slår,
till stormning hären skall rycka.
Förr'n solen ur östervalvet går,
vår fana tornen skall smycka.*

*Kring sta'n låg marken betäckt med snö.
Det frös så det small i knuten
och frusen var grav och frusen sjö
och vallen vatten-begjuten.*

*Men danske kungen han var ej rädd,
Han svor att dö, om det gällde
att hellre stupa på ärans bädd
än offra Danmarks välde.*

*Ej en i staden, som icke svor
detsamma, kunde man finna,
och högre mod ej i någon bor
än uti Danmarks kvinna.*

*Det led på natten. Det midnatt slog
då skyntades vita flockar.
Den svenska hären tyst framåt drog
med skjortor på blåa rockar.*

*Den kom allt närmre. Den graven nått.
Då brakade det från vallen.
Så mången, som nyss frimodigt gått,
låg nu där sargad och fallen.*

*Men framåt, framåt! De akte ej
på sina kamraters kvidan.
Blott framåt! framåt! - De sakta ej
sin fart, förr'n de äro vid sidan.*

*Så restes stegar mot isad vall
och uppför svenskarna klängde
De kommo upp, men till hastigt fall
Vi utför åter dem trängde.*

*Då var ej livet en skilling värt,
när dödande kulor veno.
Och av som strån klipptes mänskor tvärt,
när vassa sablar skeno.*

*Och mitt bland huggen, bland kulors sus,
där gingo de danska flickor.
De buro sjudande bly i krus,
så lungt som i salarna brickor.*

*Då fick sig svensken en skön traktat
och åt han grundligt av spisen,
han aldrig mera behövde mat
och aldrig värme på isen.*

*Det gjorde också de flesta där.
De fingo så grundligt smaka
på våra rätter. Av deras här
ej många vände tillbaka."*

August Zackarias Collin, ur "Bålet vid vägen"
om stormningen av Köpenhamn.

KRIGET PÅ SJÄLLAND OCH ÖARNA

Skoningslös ockupation och systematisk utplundring. Den misslyckade stormningen av Köpenhamn natten till den 11 februari 1659.

Medan Karl X Gustav med kanoneld försökte betvinga Köpenhamn skickade han Wrangel norrut mot Kronborg. Den gamla fästningen föll i svenskarnas händer redan den 6 september 1658. Inom murarna fanns ett mycket rikt och värdefullt historiskt arv, som inom kort skulle komma att bortföras till svenska maktborgar. Wrangel själv, en i plundring och "krigsbyten" förfaren man, var inte sen att bland Kronborgs rika inventarier välja ut vad han själv ville ha. På Skokloster kan vi till exempel återfinna tre stora väggmålningar med historiska motiv av Crispin de Pas.

"En sorgens dag" skriver en dansk författare om den dag då det stolta Kronborg fick ge sig "för krigslist utifrån och oenighet inifrån".

Här föll också kanoner och rikligt med ammunition i svenskarnas händer, vilket skyndsamt transporterades till belägringshären utanför Köpenhamn, som därefter blev utsatt för det dittills starkaste bombardemanget.

I slutet av oktober månad anlände en holländsk undsättningsflotta till Öresund, som då bröt den svenska blockaden av Köpenhamn. Svenskarna höll dock Själland och Fyn och från dessa öar pågick flera resultatlösa försök, att överföra trupper till Möen, Falster och Langeland. Det var ett streck i räkningen för svenskarna att den holländska flottan kom in i Öresund. Svenske kungen hade nämligen hoppats att med Kronborg i sin hand kunna utestänga Danmarks allierade. Förgäves försökte franske ambassadören vid det svenska hovet förmå den krigsgalne kungen att ingå fredsförhandlingar. Han förklarade i stället att han ville "give Fredrik III og Sophie Amalie til at leve anstændigt, men icke unde dem Spor af Kongemagt."

I det utsatta läget kom den hjälp som så väl behövdes mot de svenska inkräktarna. Förutom Holland, som redan brutit blockaden av Köpenhamn, kom även

Brandenburg, Polen och tyske kejsaren. Under hösten betvingades den svenska ockupations armén i Holstein och på Jylland. I slutet av oktober gick därpå tyska och danska trupper på holländska krigsfartyg över på Fyn vid Kjertemind.

Slutet skulle nu ha blivit minst sagt katastrofalt för den tysk-svenske erövrarkungen om inte Holland, efter engelska och franska påtryckningar, avhållit sig från att, som planlagts, under slutet av året sända ytterligare hjälp till Danmark. Det kunde dock inte uteslutas, att Holland senare skulle komma att effektuera den utlovade hjälpen, eftersom vare sig Frankrike eller England ville riskera ett krig med Hollands bundsförvant Österrike. De båda länderna ville heller inte medverka till Karl X Gustavs planer att utplåna den danska nationalstaten.

I det komplicerade läget beslöt sig svenske kungen att ta saken i egna händer, genom stormning av den danska huvudstaden. Därigenom trodde han sig om att kunna ställa sina motståndare inför ett fullbordat faktum, men i det avseendet glömde kungen motståndsviljan hos den köpenhamnska civilbefolkningen och hos de danska trupperna, förstärkta med friskyttförband från de härtagna Göingehäraderna i norra Skåne.

Flera bakslag drabbade emellertid dessförinnan de svenska arméerna, såväl i Danmark som i norra Tyskland och Polen. Sålunda tillintetgjordes den svenska armén på Fyn, under Gustaf Otto Stenbock, av de förenade tysk danska härarna i tvådagarslaget vid Nyborg den 14 och 15 november 1658. I påföljande december månad återerövrade norrmännen Trondhjems län och i samma månad reste sig bornholmarna, förstärkta av skånska och blekingska friskyttar, och tvingade ut den svenska besättningen på Hammershus. I samma veva föll också största delen av Pommern och de preussiska fästningarna i de allierades händer.

I samband med den kanonterror svenskarna satte in mot Köpenhamns försvarare, efter Kronborgs fall, gick svenske kungen i land på Amager den 8 oktober 1658, med 2000 man för att ödelägga öns förråd. Danska elittrupper, bland vilka även göingar ur Gyldenløves dragoner ingick, anförda av Köpenhamns kommandant Hans Schack, Ulrik Christian Gyldenløve och kung Fredrik, drev, trots manskapmässigt underläge, svenskarna på flykten. Det var den gången nära att den svenske kungen tagits till fånga.

Relationerna berättar härom, att svenskarna med sin kung fick fly hals över huvud för de förbittrade försvararna. Svenske kungen visade nu att det inte var så mycket med hans omskrutna mod. Under flykten blev han nämligen angripen av den danske örlogskaptenen Mikkel Skov, för övrigt blekingebo bördig från Ronneby. Kungen, som inte vågade sig på någon tvekamp, drev i stället ut sin häst i Öresund, där han sedan blev uppfiskad av ett svenskt uppbåd. Måne han tänkte sig ett nytt tåg över vatten, - hästen var åtminstone simkunnig, oturligt nog!

Planeringen av Köpenhamns stormning fortsatte under januari och första delen av februari månad 1659. Utgångspunkter var de båda svenska militärlägren vid Brøndshøi och Valdby. Det förstnämnda för rytteriet och artilleriet och det senare

för infanteriet. Hela den omkringliggande landsbygden med alla sina byar och stora gårdar revs ned för att skaffa byggnadsmaterial till de båda fältlägren. I Rødovre rev man till och med ner kyrkan för det här ändamålet! Det stora lägret vid Brøndshøi blev, under de tjugotvå månader svenskarna vistades där, till ytan större än Köpenhamn och därtill väl befäst med vallar och skansar. Lägret innehöll allt vad man kunde önska sig i dåtida komfort, så att man, enligt en relation, kunde tro att de skulle "bebo det i hundra år". Till yttermera visso befäste den svenske kungen sin äganderätt genom att kalla det stora lägret för Carlstad. Tiden var knapp, det gällde att sätta allt på ett kort. Det var en tidsfråga innan den tysk-danska hären stod på Själlands jord och vid öppet vatten kunde man vänta sig att den holländska flottan definitivt skulle täppa till säcken. Svenske kungen var säker på, att han efter stormningens början skulle ha Köpenhamn i sin hand inom sex timmar. Han var så säker, att han till och med före stormningen började skänka bort det väntade bytet i staden. Sålunda "skänkte" han till räntmästaren Börje Olofsson Cronborg det hus, med alla sina inventarier i Köpenhamn, som ägdes av räntmästaren Henrik Muller!

Lika givmild var han mot sina ryttare. Ur en proklamation, som förvaras i Kungl. Biblioteket i Köpenhamn, framgår nämligen, att de ryttare "som godvilligen stiger af deres Heste, och vill fäkta och löpa Storm", ger "Kgl Majestät af Sverige" dem "Frihet, at de haver Lov till, så snart Fästningen er berendet, at plyndre otte Dage i Rad, och handle, som dem gefaller, med alle Ädelfruer och Jomfruer, Kvindepersoner och Piger, Unge och Gamble. Men de må på inget vis give nogen Mansperson pardon, af Holländerne ej heller af Borgerskabet, undtagen de unge Adelige af Krigerstanden!"

Vad skulle en sådan order ha fått för beteckning idag i en eventuell krigsförbrytarrättegång? Svaret kan väl i anständighetens namn bara bli ett. Svenskarnas förakt för människovärdet hos de besegrade kan illustreras även med vad som hände Amagers bönder under den fortsatta belägringen. Det sägs nämligen, att den 9 januari 1659 tvångsuttog svenskarna 400 bönder på ön. Dessa försågs därefter med yxor och bilor, varefter de med svensk militär i ryggen drevs mot Köpenhamns vallar för att bygga palissader. Det påstås också, att dessa olyckliga människor drevs framför de svenska trupperna under stormningen, som en levande buffertmassa för att ta emot sina landsmäns kulor, som var ägnade att träffa deras bestialiska plågoandar.

På olika sätt var stadens försvarare och invånare väl underrättade om vad som förestod och vilket öde som väntade dem. Natten mellan den 10 och 11 februari 1659 fanns alla som kunde på sina platser. Bevarade listor och förteckningar visar hur försvaret mot den väntade stormningen var organiserat, hur många kanoner som fanns, hur många som betjänade dem liksom att hela försvarsstyrkan uppgick till 7250 man. Av dessa var 2750 militära förband, 2500 borgare och 2000 man holländska trupper. Där fanns också Fredrik III livregemente under Niels Rosenkrantz, till största delen bestående av skåningar från Göinge och Villands härader.

Natten mellan den 10 och 11 februari var stunden inne. Angreppet sattes in från tre håll. Klockan halv ett på natten tändes tjärtunnorna nedanför Valdby backe, det var signalen till angrepp. Stormningen gick fram över Østervold, Christianshavn och Gyldenløves bastion. Vestervold och Gyldenløves bastion utvecklade sig till själva brännpunkten. I våg på våg vällde svenskarna och deras legostyrkor ner i graven framför huvudvallen. Gravarna fylldes med döda och sårade, men fram och över dessa stormade ständigt nya. De möttes av allt vad försvararna kunde åstadkomma, från kanoneld och gevärssalvor till handvapen, sten och kokande hett vatten. Ingen var förmer än någon annan i denna kamp man mot man. Riksrådet Otto Krag och Gunde Rosenkrantz kämpade med gevär i handen bredvid soldater och borgare. Även kvinnorna mötte upp. De bar kittlar med brinnande tjära och kokande lut som besinningslöst vräktes ut över vallarna över de anstormande fienderna. Men ständigt nya regementen vällde fram under den tre timmar långa stormningen. Trots att angrifarna i oordning slogs tillbaka över hela linjen, kunde inte den svenske kungen förmå sig att blåsa till reträtt förrän angreppet slutade i flykt.

När den röda vintersolen gick upp och kastade sitt ljus över de isiga och blodiga fästningsvallarna, lyste den också över 3 000 blodiga lik - offer för en oförsonlig anförarens strategi. En dansk relation förtäljer härom: "Hvilket sorgeligt Syn frembød Kamppladsen, da det blev lyst; hvor for kort siden Tusinder af Mennesker havde raset imod hinanden i vild Livskraft, laae nu de livløse, blege Skikkelser henkastede i vederstyggelig Forvirring, ikke skjulte bag Buske och Traeer eller gjemte i høie Agre, nei, rædsfuldt tydeligt laae de udstrakte paa den hvide Iismark. Det var, som skulde Carl Gustav her efter den sidste store Kamp han bivaanede i sit Liv, ret levende see et Billede af al de Elendighed, hans Aergjerrighed havde skabt."

Befrielsen för den inringade staden var ännu långt borta. Först i maj 1660 slöts freden, efter tjugotvå månaders belägring.

Dessförinnan fortsatte svenskarna kriget på öarna efter den misslyckade stormningen av den. danska huvudstaden.

Möenborna försvarade sig länge och väl. Lolland likaså, där det slutade med att fästningen Nakskov, efter tappert försvar, intogs och plundrades i juli månad.

I Nakskovs fästning hade folket från kringliggande orter på Laaland, Falster och Langeland, enligt Fredrik III:s dekret, deponerat allt sitt värdefulla lösöre. Vid kapitulationen den 15 juli 1659 föll allt detta gods i svenskarnas händer och beslagtogs i den mån det kunde betraktas som herrelös egendom, - och det kunde det! Dessa skadaker skänkte kungen till fästningens erövrare Gustaf Otto Stenbock, pfalzgreven af Sultzbach och generalmajor Gustaf Baner då kungen anlände till valplatsen den 22 juli. Även andra "förtjänta" svenskar i kungens omgivning, som t ex Schering Rosenhane och Edmund Figrelus fick sin del av det "herrelösa" godset, liksom den nye kommandanten von Gorgas.

Langeland intogs redan i mars och först sedan svenskarna genom krigslist lyckats ta sig i land. Här utnämndes generalmajoren greve Johan af Waldeck till befälhavare. Hans närmaste man var överstelöjtnanten Butler. De trupper som nu kom att terrorisera Langeland, var de mest beryktade i hela den svenska armén. Det fick också Langelands invånare kännas vid då den olyckliga ön utlämnades till plundring i förening med svåra övergrepp mot befolkningen. Det sägs, att de båda befälhavarna gick före i de fruktansvärda excesserna som dåliga exempel.

Många relationer berättar om den fasansfulla ockupationstiden. Då Kaulundborg intogs under 1658 lovade svenskarna mot en lösensumma av 400 lod Silver, att skona det historiska slottet från brand. Innan fredsslutet kom var ändå slottet förstört genom att man bröt ner det, - och genom det hade man ju inte bränt ner det! Men det var inte bara slottet det var fråga om. I början på 1660 stod 53 gårdar och hus tomma och öde, 22 var nerbrutna och förstörda. Allt värdefullt lösöre försvunnet och de människor som ännu hade tak över huvudet var utfattiga eftersom allt de ägt var från dem "afpresset" .

Slagelse fick också betala dyrt pris till "turisterna". Här kunde man nämligen räkna inte mindre än 115 brända eller nedbrutna hus och gårdar och mer än 200 människor stod utan hus och hem. Allt de ägde försvann med den karolinska armén.

I Ringsted var nöden om möjligt ändå värre. Mönstret var detsamma som i Själlands andra plundrade orter. Pengar och andra dusörer gavs till ockupationsmaktens överhet, då man försökte köpa sig fria från total utplundring. Eftersom denna stad under hela kriget fick hysa två svenska regementen och dessutom utsatt för oupphörliga genomtåg av andra trupper, kom Ringsted att bli en av de mest ruinerade i hela Danmark. Under tjugofyra månader pågick den skoningslösa ockupationen. Efter krigsslutet beräknade man här de totala förlusterna till 26500 Rd, en för den tiden enorm summa, särskilt med hänsyn till att hela staden inte uppgick till mer än "120 Ildsteder" . De sjuttio borgarna hade vid svenskarnas avtåg vare sig något att äta eller dricka eller med relationens ord, "de arme Mennesker med Hustru og mange smaa Børn maa søge deres Livsophold med Betlende og Købe til Føde ved Skillinger, naar de kan faa noget dertil at fortjene". Krönikören säger också, att ingen ens en gång kan tro "at saadan Armod kunde være til".

Krigsårens lidande kan helt enkelt inte beskrivas. Det som då övergick den danska befolkningen kan aldrig återgivas. I krigets spår följde pest- och tyfussjukdomar, som polackerna förde med sig då de i slutskedet uppträdde som allierade med Brandenburg på Danmarks sida. Dessa styrkor blev i sin tur ett nytt gissel för den olyckliga befolkningen, ty även de "allierade" skulle ha sin bärgning på det fattiga folkets bekostnad.

Och allt detta namnlösa elände för att "en vanlig människa" och ett land drabbats av storhetsvansinne och därför ville underkuva halva Europa.

Czestochwas svekfulle betvingare, Danmarks gissel och inledaren till Skånelands fasansfulla försvenskning, slutade sina dagar i Göteborg innan 1660 års fred var slut. Om honom kan blott sägas, att han ville kriget och att han står som en symbol för våld och ödeläggelse. En man, som, i likhet med Erik XIV och andra,

synes ha anammat Nicolo Machiavellis teser om att en furste i statens intresse kan använda vilka medel som helst, även svek, list och våld utan hänsyn till moraliska normer. Han bör också i sin dagliga position på Stortorget i Malmö erinra om detta, alla till åminnelse som går förbi detta svenska segerbeläte.

Frid vilar inte över hans minne.